

Budai Krónika

Megjelenik minden szerdán
4. évf. 23. szám.

TÁRSADALMI, EGYESÜLETI ÉS KULTURÁLIS HETILAP

Budapest,
1942. június 3.

Legyen fővárosunk neve Buda

Jcta: Széll Sándor dr.

Az ősi hagyományok tisztelete minden nemzet boldogulásának alapfeltétele. Tudjuk a magyar históriából, hogy nemzetünk történelmének legdicsebb korszaka éppen arra az időre esik, amikor nyugaton már kialakultak és vezetőszerephez jutottak a városok. Nem csoda ennek következtében, hogy a magyar főváros ősi Buda nevéhez a magyar történelemnek éppen ezen legszebb idejéből való hagyományai fűződnek. Éppen ezért történelmi érzékkel bíró ember szinte szakrális tisztelettel ejti ki e nevet: Buda.

Abból az alkalomból írjuk le e sorokat és ismételjük a régi közóhajt, hogy Vasvármegye törvényhatósága állást foglalt fővárosunk nevének kérdésében és az ősi magyar név visszaállítását kérte, illetve az idegen és rosszhangzású Pest névnek fővárosunk nevéből való elhagyását.

A kutatások már régebben megállapították, hogy fővárosunk helyén már a legrégebb időkben is fontos települések voltak. Van olyan felfogás is, amely szerint az itteni település neve már a szkithák idejében is Buda lett volna. A Buda név mindenestre szkitha eredetre vall. India oly részein is megtalálható, ahol a szkitha hatás szintén kimutatható; ilyen a Bihar nevünk is. A legrégebb ismert város ezen a helyen a keltáké, amelynek neve: Ak-Ink, azaz bő víz. Ebből eredt a későbbi római város neve: Aquincum.

A hunok idejében is igen fontos település volt ez a hely, amelynek neve egyesek szerint már ekkor is Buda volt. A hagyományok azt tanítják, hogy az itteni hun városnak neve: Etel-Vár volt, ami szószerinti fordításban any-

nyit jelent, mint a nagy folyammenti, azaz dunamenti város. De lehet, hogy Buda és Etelvár két egymástól eltérő, egymás mellett fekvő helység neve volt. A korai ónémet, teuton krónikák Etzelburg név alatt őrizték meg a város nevét, latinul civitas Athilae.

Az az erőszakolt feltevés, mint ha ezt a várost hun nevében meglévő etele szó után, melynek jelentése víz, nevezték volna a bulgárok a maguk bulgárszláv nyelven voda néven és hogy ebből eredt volna a magyar Buda név, okmányilag egyáltalán nem igazolható. Merő fantázia annak feltevése, hogy a magyarság nem a rokon hun szót, hanem annak bulgár-szláv fordítását vette volna át.

A hivatalos nyelvészet már eldöntötte és ez nagyszámú okmánnyal is igazolható, hogy Buda egy ősi magyar személynév. A turk népek helynévadásának egyik jellegzetessége továbbá, hogy személynéveket alkalmaznak helynevekként minden további jelző vagy képző hozzáadása nélkül. Ezt a jellegzetességet pedig a honfoglaláskori magyar helynévadás őrizte meg a legtisztábban.

Ilyen személynévekből és törzsnévekből lett helyneveink: Arad, Bács, Békés, Csanád, Debrecen, Doboka, Sztrigon, Gyula, Kalocsa, Kalotha, Kolozs, Pozsony, Sopron, Szaboles, Szatmár, Szolnok, Torda, Ung, Beszprim stb., majd Nyék, Megyer vagy Magyar, Kürt, Gyarmat, Tarján, Jenő, Kér és Keszi stb.

De ezen legismertebbeken kívül egész sorát sorolhatjuk fel az ősi magyar személynéveknek, amelyeket magyaros alakjukban minden idegen krónikáknál job-

ban éppen az évszázadok viharain át fennmaradt helyneveink őrizték meg a legtökéletesebben számunkra. Az újabb oknyomozó történelem egyes idegennyelvű krónikákban elferdítve ránkmaradt személynéveket éppen ezen helyneveinkben fennmaradt nevek segítségével tudja helyesen átértékelni. V. ö.: Anonymus: Ochtum — Ajony, Athelkuzu — Etelköz, Athila — Ethele, Tuhutum — Tétény, Zomus — Szamos, Erdeuelu — Erdőelve, Tulsoa — Tolesva, Zogea — Zagyva, Zyl — Szél stb.

A Buda név azonban nemcsak itt a Duna mentén, hanem hazánk más területein is gyakran előfordul. Megtaláljuk azonkívül a Buda nevet a Havasalföldön és a Moldovában is, valamint az egykori etelközi területeken még ma is. Ez magyarázatát abban a körülményben leli, hogy ezek a területek a honfoglalást megelőző időkben, de azután is évszázadokig magyar fennhatóság alatt állottak és a Buda nevet sok más ősmagyar személynévvel együtt az ottani ősmagyar lakosság adta és őrizte meg helynevekként.

Határozottan nem tudjuk megállapítani, hogy ki volt az, akinek nevét a Dunamentén alakult ősmagyar település (Buda) neve megőrizte. A magyar őshagyományok szerint a nagy hun fejedelem, Ethele (latinosan Athila) bátyjának neve is Buda volt és az ő nevét őrizte volna meg ez a dunamenti település.

Buda jelentősége 1245-ben kezdődik, amikor a várostól délre, a mai Várhegyen (az akkori Uj-Pest-hegyen) IV. Béla egy új várfallal megerősített várost kezd építeni, amely várost Uj-Buda és Nagy-Buda néven emlegetnek. A régi Buda neve ettől kezdve lesz Ó-Buda. Ennek a nagyjelentőségű eseménynek, ami rendkívüli nagy kihatással volt az összes környéken kialakult helységekre és a mai magyar metropolis kiala-

kulására, most 1945-ben lesz 700 éves évfordulója. És a magyar főváros vezetősége bizonyára nagy-szabású és méltó keretek között fog megemlékezni a többezeréves település történetének eme kimagasló eseményének 700. évfordulójáról.

A városi élet és a városi szervezet fejlődésével az Anjouk alatt, különösen pedig Nagy Lajos alatt nyer sokat Ó-Buda és Buda jelentőségében. Nagy Lajos mindkét városban királyi palotát épített, majd a visegrádi Váraljáról átteszi székhelyét Budára.

Ma Nagy Lajos király trónralépésének 600. évfordulója alkalmából mindenképpen indokolt és illő volna az ország fővárosának az ő nagy emlékének méltó keretek között hódolni, aki ezen királyi cselekedetével véglegesen megalapozta Buda későbbi nagyságát és dicsőségét.

A Hunyadiak alatt már csodálatos legendás fény övezi a Buda nevet. A világ minden részéről fejedelmek, művészek és írók tödültek ide. A magyar Kánaánnak tündérvára volt Buda és minden idegen büszkén emlegette, ha egyszer életében itt megfordulhatott. Buda Regia név alatt emlegették ebben az időben az ország fővárosát a külföldi krónikák.

A török hódoltság idején is Buda egyik legismertebb városa volt a nyugati oszmán birodalomnak. Ma is az egész mohamedán világban legendás emlék fűződik a Buda névhez.

Hogyan ragadt a Pest név az ősi, patinás Buda névhez? Pest a régi magyarban is meglévő szláv közszó, melynek jelentése: kemenec, barlang. Eredetileg a Gellért-hegy bulgár-szláv neve volt és innen kapta nevét a mellette kialakult Pest és Kispest helység. Ezek az egykori Buda (ma Ó-Buda) városától délre feküdtek a Duna mentén. A mongolvész után a Pesthegy tövében letelepedő német hospesek a helység nevét mindjárt a maguk nyelvére fordították (Ofen). Ma már nem szokásos németben az Ofen név használata, mert rájöttek, hogy az Ofen név tulajdonképpen a Pest név fordítása és a Buda név lefordíthatatlan ősi magyar személynév.

A Duna innenső oldalán eredetileg Uj-Pest alakban, majd később állandóan Pest alakban sze-

repel ez a név. Mindenesetre nagy kár, hogy a közelben nagy számban szereplő ősi magyar helynevek: Nyék, Megyer, Bécs stb. helyett ez a rosszhangzású, szláv eredetű helynév maradt meg a város nevéként. Különösen a török hódoltság alatt emelkedett Pest városa arra a hatalomra és befolyásra, ahogyan azt a reformkorszak idején találjuk. Nagy problémát okozott a reformkorszak államférfiainak a két város: az ősi Buda és az újdonsült Pest halálos versengése. Széchenyi István minden törekvése odairányult, hogy a két város egybeolvasztásával ezeket az ellentéteket a főváros gazdasági és politikai fejlődése érdekében kiküszöbölje. Így valósult meg a Lánchíd terve is.

A névkérdésnek a megoldása sokáig késleltette a gazdasági, közigazgatási és politikai egyesülés megvalósulását. A pesti lokálpatrióták túlságosan erősen ragaszkodtak ahhoz, hogy a magyar főváros neve: Pest legyen. Ez már azért is kifogásolható volt, mert hiszen ez a szó a legtöbb nyugati nyelven dögvészt, nyavalyát jelent. Csak a történelmi érzékkel bíró államférfiainknak köszönhető, hogy az ősi magyar Buda név ebben a hajszában egészen feledésbe nem ment. Egy ideig Honderú volt az a név, amit Széchenyi kifundált a főváros nevének, de ez Eötvös József jólsikerült élécén (honte des rues = utcák szégyene) meghíúsult. Ezután Pest-Buda volt az a név, ami a civisek óhajának megfelelt. Az új címerben ma is felül van Pest és alul Buda jelvénye. A Pest-Buda név hátránya, hogy a Buda név másodhelyre szorult, de mindenesetre előnye, hogy nem hasonlít Bukarest nevére és azzal nem lehetne olyan hamar összetéveszteni, mint Budapest-et.

Igy született meg a Buda-Pest elnevezés, amelyet az 1872. évi XXXVI. törvénycikk iktatott törvénybe. Nagy előnye volt ennek a névnek, hogy az ősi magyar hagyományok által megszentelt Buda neviünk — ha nem is egyedül, de mindenesetre — a fő, az első helyen áll. Ez a kettős név azonban nem igen ment át a köztudatba. Az ország fővárosát egyes vidékeken még ma is csak az ősi néven egyszerűen Budának nevezik, míg más vidékeken — sajnos —

Pest a neve.

Mindenképpen indokolt volna országos mozgalmat indítani az iránt, hogy a főváros neve a közbeszédben mindenütt egyszerűen csak Buda legyen. Mint ahogy mozgalom indult az irányban, hogy Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye neve a közbeszédben ne Pestmegye, hanem Zoltmegye legyen.

A pestiek amaz önző érzése ma már megszűnt, amellyel a Pest név fenntartását hajdan követelték, sőt ma már az egész ország közvéleménye az ősi Buda név mellett foglal állást, annál is inkább, mert a Pest névhez az utóbbi évtizedek sok kellemetlen és káros eseménye és körülménye kapcsolódik, így hát semmi akadálya sem lehet annak, hogy fővárosunk nevéből hivatalosan is elhagyjuk a rút Pest szót és fővárosunk nevéként ismét csak a Buda nevet használjuk, mint anynyi évszázadon keresztül a múltban.

Ezt követeli a város történeti jogfolytonosságának érdeke is. A külföld 1872-től, a Buda-Pest újdonsült név születésétől számítva fővárosunk történetét. A Budapest névvel szemben újabban egyesek a Budavár nevet vetették fel. Ez az egészen új név azonban sem történetileg, sem pedig nyelvészetileg nem helyes. Okmányainkban egyáltalán nem mutatható ki, a köznyelvben is csak 1848 óta szerepel. Íróink nagy részénél: „Budai Vár“, vagy „Buda Vára“.

Az ősi Buda név hivatalos visszaállítására több alkalom kínálkozik. Ez évben van Nagy Lajos királyunk trónralépésének 600. évfordulója, aki Buda városát királyi székhelyé tette; 1943-ban lesz Mátyás király születésének 500. évfordulója, aki alatt Buda egyik legnagyobb fénykorát élte; 1945-ben pedig 700. évfordulója lesz annak, hogy IV. Béla királyunk a budai Várat építtette, ami pedig fővárosunk jövő nagy szerepére rendkívül döntő hatással volt.

A Buda név visszaállításával tartozunk nagy fejedelmek és államférfiaink emlékének is. Sok ezer ember, aki ma ebben a gyönyörű metropolisban megélhetést és boldogulást talál, hálás lehet Budának, hogy a vérzivatarok árnyékában ez a város azzá fejlőd-

dött, amivé lett. Háláljuk meg ezt azzal — ha már az ősi tradíciókra való hivatkozás nem bizonyulna eléggé erős érvnek — hogy ezt a

szép magyar nevet: Buda, ősi jogaiiba mihamarább visszaállítjuk. Ameddig magyar él, állni fog Buda!

Tudósok tévednek, nem a tudomány

A tudomány csak fontolgatva és csak nagy kritikával haladhat előre s éppen ennek köszönheti tekintélyét. Így aztán megtörténhetik, hogy egyes életerős találmányok, vagy új igazságok is nehezen tudtak maguknak utat törni.

A hetvenes években a híres bécsi sebésztanár, Billroth, de még inkább a berni Kocher, aki egyike volt korra legnagyobb sebészeinek, felvetették azt a gondolatot, vajjon a golyva sebészeti, tehát operatív uton eltávolítható-e? Nem jelentéktelenebb tudós, mint a bécsi egyetem egy másik tanára, azt felelte erre, hogy az ilyen műtét csak halálos kimenetelű lehet. Nemsokára rá aztán Kocher megkezdte világhírűvé vált golyvaműtéteit, amikkel hasznára vált az emberiségnek és amiknek nagy részük volt abban, hogy 1909-ben megkapta a Nobel-díjat.

Schleich Károly, aki 1899-ben lett a berlini egyetem sebésztanára, fiatalabb korában egy orvosi ülésen ismertette felfedezését, amely szerint a helyi érzéstelenítés mellett is lehet műtétet végrehajtani. Ő az operálandó terület átítatását ajánlotta a Schleich-oldattal, ami kokain, morfin és konyhasó oldat volt. Felolvasása után felállt az elnök és szárazon, fölényesen jelentette ki: „Azt hiszem kár fiatal kollegánk ábrándjaival foglalkozni“. 1892-ben a berlini sebészeti kongresszuson Schleich ugyancsak ismertette felfedezését, de előadása botrányba fulladt, mert a hallgatóság tiltakozott az ellen, hogy ilyen képtelenséget kelljen végighallgatnia. Alig mult el azonban tíz esztendő és a helyi érzéstelenítés mindenütt elfoglalta megillető helyét a műtőtermekben, ahol az operálandók százezreinek jótévedője azóta egyre fokozódó mértékben.

Comte Agost, francia filozófus, aki a mult század ötvenes éveiben igen nagy hatással tanított, azt állította, hogy az emberiség soha nem fogja ismerni a csillagok vegyi összetételét. Alig két esztendő múlva Bunsen színképelemzés segítségével megállapította a Nap és a csillagok vegyi összetételét. Ma már jobban

ismerjük néhány bolygónak, mint magának a Földnek vegyi alkotórészeit. Így például a héliumot először a Napban észlelték és csak azután fedezték fel a Földön is.

Amikor a XIX. század elején Fulton feltalálta a gőzhajót, nemcsak Napoleon, hanem akkori szaktekintélyek is bizalmatlanul fogadták tervét. Amikor azután Fulton 1810-ben azt ajánlotta, hogy Bécs és Ulm között létesítsenek a Dunán hajóközlekedést, a bajor tudományos akadémia azzal a megokolással utasította vissza tervét, hogy gőzhajók soha nem érhetik el a Dunán lefelé haladó tutajok sebességét és különben is a tutajok sebessége az elérhető legnagyobb sebesség, amit hajó elérhet.

Amikor Lorel francia író 1641-ben a Bicetre-t, Páris városának híres elmeógyógyintézetét meglátogatta, keresztülment az épület belső udvarán és észrevette, hogy az egyik vasrácsos ablak mögül irtózatossárc bámul órá, miközben folyton ezt kiáltozza: „Nem vagyok örült, feltaláltam valamit, ami egyszer az egész világot boldoggá fogja tenni!“ — Mit talált fel a szerencsétlen? — kérdezte Lorel kísérőjét. Az orvos vállat vont: — Valami képtelenséget fecseg arról, hogyan lehet a vizsgózt hajtóerővé alakítani. A szerencsétlen neve Salomon de Queau volt. Nem volt örült, de lángész. A tizenhetedik század közepén, a vasút megjelenése előtt több, mint száz esztendővel, fel akarta használni a gőz erejét hajók és közlekedési eszközök hajtására!

Amikor James Watt gőzgépe a gőz nyomását négy atmoszférára tudta fokozni, egy egészen jelentéktelen mérnök, Richard Grovitat, akinek már a nevére sem emlékeznek senki, ha ezt nem teszi, gyilkosnak nevezte és a törvényhozástól olyan törvényt sürgetett, amely megtiltsa az éfélé életveszélyes gépek készítését. Ez sem a tudomány, csak egy korlátolt mérnök tévedése volt, de szaporította Watt életének keserveit.

Stephenson első vasutépítési terve az ellenzők és gáncsolók nagy vi-

harát idézte elő, sőt Lord Elton valamelyik újságban nagyon sajnálatosnak nevezte, hogy komoly emberek hisznek ebben az egészen életképtelen dologban. Eltonnál még neveltségesebbekké váltak az utókor előtt azok a szaktekintélyek, akik azt hirdették, hogy a vasut meg fogja lármájával és robajával akadályozni a tehének ellését, a tyúkok kotlását, sőt a több mint négy és félkilométeres sebességgel haladó vonat miatt az anyák koraszülött, kores gyermekeket hoznak majd a világra. Az orvosok viszont arról értekeztek, hogy a rengeteg széngáz megmérgezi majd a levegőt, és a sokszor több, mint húsz kilométer gyorsasággal haladó vonat látása lelki zavaroakat idézhet elő. Nagyon sokan magas kerítések közé akarták beszorítani a pályatestet, hogy még véletlenül se láthassák az emberek a négy és félkilométeres gyorsasággal vágató szörnyeteget. A Quarterly Review, az angol középösztály ma is megjelenő lapja azt írta a vasutról: „Ostobaság benne hinni, hogy a lokomotivok megegyszer olyan gyorsan tudnának haladni, mint a lovasokcsik. De azért a biztonság okáért a parlament nyolc-kilenc mérföldben mégis állapítsa meg az alkalmazható legnagyobb gyorsaságot“.

Túlontúl ismeretes, hogy amikor Edison 1878 március 11-én új találmányát, a fonográfot a párisi tudományos akadémián bemutatta, Bouillot, kiváló filozófus, az akadémia tagja, felállt és felháborodottan tiltakozott az ellen, hogy egy amerikai hasbeszélő a magas tudományos testületet bolonddá tartsa.

Ezek az esetek mind azt bizonyítják, hogy a tudósok tévedhetnek, de a tudomány megingathatatlan. Bármennyire kicsinyelnek is le valamilyen új találmányt, annak tudományos értéke s az értékében lévő igazság feltétlenül legyőz minden ellenvetést. Hogy az ismert tények mellett az újítás csak nehezen érvényesülhet, ebben van a tudomány ereje, amely kételkedve és óvatosan fogadja az újat, mielőtt elvetné az ismert régít. Az igazi értéknek és a valódi igazságnak nem árt, legfeljebb csak az útját teszi nehezebbé, de egyben dicsőségesebbé is.

SZITTYA ISTVÁN
MŰÖTVÖS ÉS EZÜSTMŰVES
II. BATTYÁNY UTCA 4.